

بررسی تحلیلی و تطبیقی شیوه های نوین ارزشیابی پیشرفت تحصیلی در نظام آموزش و پرورش
(مطالعه موردی کشور: ایران - آلمان - ژاپن)

نویسنده اول (نویسنده مسئول)^۱، نویسنده دوم^۲، نویسنده سوم^۳

نویسنده چهارم^۴، نویسنده پنجم^۵

^۱ مصطفی ملازهی، دکتری مدیریت دولتی، اداره کل آموزش و پرورش استان سیستان و بلوچستان، mollazehi.mostafa66@gmail.com

^۲ نوید جهانتیغی، کارشناسی ارشد مدیریت آموزشی، navid9405@gmail.com

^۳ مهدی سیاسر مقدم، کارشناسی آموزش زبان انگلیسی، mehdi.sia7763@gmail.com

^۴ محمدرضا امینی مهر، کارشناسی مهندسی مکانیک (ساخت و تولید)، mohammadamini0644@gmail.com

^۵ فخرالدین دشتی، کارشناسی ارشد مدیریت آموزشی، sanjesh4919@gmail.com

چکیده

فرآیند ارزشیابی تحصیلی یکی از مهمترین مراحل فرایند آموزش است که تاثیر بالایی در روند یادگیری دانش آموزان، نوع تدریس معلمان و حتی انتخاب رشته دانشگاهی و اشتغال آنها دارد. تغییر در ساختار و برنامه های نظام آموزشی، اهمیت توجه به ارزشیابی پیشرفت تحصیلی را برجسته تر کرده است. پژوهش حاضر با هدف بررسی تحلیلی و تطبیقی شیوه های نوین ارزشیابی پیشرفت تحصیلی در نظام آموزش و پرورش در سه کشور ایران، آلمان و ژاپن صورت گرفته است. بدین منظور اسناد و مدارک مربوطی به این موضوع در کشور های منتخب گردآوری و به توصیف، تفسیر و مقایسه آنها پرداخته شد. یافته ها حاکی از آن است که سیستم ارزشیابی تحصیلی ژاپن در بالاترین سطح قرار دارد و بنابراین کشور ایران باید نسبت به تقویت شاخص های ارزشیابی تحصیلی اهتمام بیشتری بورزد.

واژگان کلیدی: شیوه های نوین، ارزشیابی پیشرفت تحصیلی، نظام آموزش و پرورش

مقدمه:

دنیای کنونی دنیای تصمیم گیری است. پاره ای از تصمیم ها در سطح ملی انجام می گیرد که با سیاست، بودجه، قراردادهای، انرژی و مانند آن سروکار دارد. بیشتر تصمیم ها به مردم مربوط می شود، یا بصورت انفرادی یا بصورت گروهی. اینها تصمیم هایی است که به نحوی با اندازه گیری، ارزشیابی و سنجش های روانی و تربیتی ارتباط پیدا می کند. معلم، مشاور، مدیر مدرسه و روان شناس به گونه مستمر با تصمیم گیری درباره مردم یا کمک به آنها به منظور رسیدن به مرحله تصمیم گیری درباره زندگی خود سروکار دارند.

گرچه ما از انواع مختلف ارزشیابی ها بحث می کنیم، این بدان معنا نیست که فرایندهای مختلف ارزشیابی وجود دارند. صرف نظر از اینکه چه چیزی مورد ارزشیابی قرار می گیرد، فرایند اساسی ارزشیابی یکی است. در انواع مختلف ارزشیابی ها چیزی که تغییر می کند موضوع مورد ارزشیابی، نحوه کاربست فرایند ارزشیابی و نوع تصمیماتی که گرفته می شوند، هستند. بسته به اینکه چه چیزی مورد ارزشیابی قرار بگیرد، اطلاعات مختلفی جمع آوری می شوند، ملاکهای مختلفی به کار می روند و تصمیمات مختلفی اتخاذ می گردند. اما فرایند اساسی ارزشیابی همیشه یکسان است و مفاهیم و اصول کلی اندازه گیری و ارزشیابی یکسانی به کار می روند.^[2]

مهمترین فعالیتی که پس از اجرای برنامه های آموزشی صورت می گیرد، ارزشیابی¹ از دانش آموزان است. ارزشیابی فرایندی است که بوسیله آن میزان دستیابی به اهداف آموزشی برای معلم و شاگرد تعیین می گردد. برای این که عملکرد دانش آموز به طور شایسته معین شود، معلم براساس ملاک های خاص خود و میزان تغییری که در رفتار شاگرد پدید آمده است، داوری می کند. در واقع ارزشیابی آخرین مرحله از فعالیت های آموزشی معلم و تکمیل کننده ی سایر فعالیت ها است.

به عبارت دیگر معلمان علاقه مندند در پایان هر یک از برنامه های آموزشی، میزان تغییرات حاصله در رفتار دانش آموزان را بررسی کنند تا معلوم شود، چه اندازه به هدف های مورد نظر نزدیک شده اند، این عمل را اصطلاحاً ارزشیابی یا امتحان می گویند که در نگارش های نوین برخلاف گذشته دارای هدف های مهم تر و گسترده تری می باشد^[1]

بولاً² ترکیبی از تعاریف را در نظر دارد و ارزشیابی را فعالیتی می داند که از تجربیات گذشته پند گرفته و برای بهتر کردن حال و آینده به طراحی می پردازد^[5]. برای استفاده هر چه بهتر از این تجربیات، یک ارزشیاب باید مشاهدات را به صورتی منظم و عینی ثبت کند و در استفاده از آن ها برای برنامه ریزی های آینده دقت کافی مبذول دارد.

اهمیت و ضرورت ارزشیابی:

یکی از عوامل اصلی که می تواند آموزش را از حالت ایستا به مسیری پویا و باکیفیت سوق دهد، ارزشیابی است. عمدتاً دو دلیل اصلی برای انجام ارزشیابی آموزشی ارائه شده است: الف- آگاهی مشارکت کنندگان در برنامه ب- افرادی که مورد ارزشیابی قرار می گیرند، منجر به بهبود روحیه و فعالیت آنها خواهد شد.

معلم در برنامه ریزی تدریس و تصمیم گیری در جریان فعالیت های آموزشی به دشانتن اطلاعات زیاد و معتبر در زمینه آمادگی و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان و بازده فعالیت های کلاسی نیازمند است. اندازه گیری و ارزشیابی می تواند چنین اطلاعاتی را در اختیار او قرار دهد. این اطلاعات را می توان در سه مقوله تقسیم بندی کرد:

1. اشکالات و نواقص موجود در طرح آموزشی را از دیدگاه هدف ها، محتوا، روش ها، مواد، وسایل آموزشی و عناصر دیگر در اختیار معلم قرار می دهد.
2. میزان پیشرفت تحصیلی شاگردان و آمادگی آنان را برای آموزش های بعدی مشخص می کند.
3. کارایی تدریس و کفایت ابزارهایی را که در اندازه گیری پیشرفت تحصیلی شاگردان به کار رفته است، نشان می دهد.

¹ Evaluation
² Bola

و چنانچه ارزشیابی به نحو مطلوب انجام گیرد، مستقیماً در بهبود چگونگی یادگیری دانش آموزان تاثیر می‌گذارد، زیرا:

1. ارزشیابی برای جلب دقت و تلاش دانش آموزان برای یادگیری و همچنین آگاهی از پیشرفت تحصیلی آنان انگیزه بسیار موثری است.
2. دانش آموزان به وسیله ارزشیابی، به جنبه‌های مثبت و منفی خود در یادگیری پی خواهند برد و با راهنمایی معلم برای توسعه جنبه‌های مثبت و رفع نارسایی‌های آموزشی خود کوشش خواهند کرد.

1. اهداف ارزشیابی

1-1: وسیله‌ای برای شناخت توانایی و زمینه‌های علمی شاگردان

ارزشیابی به عنوان وسیله‌ای برای شناخت توانایی و زمینه‌های علمی دانش آموزان و تصمیم‌گیری برای انجام دادن فعالیت‌های بعدی آموزشی، یادگیری جریانی متوالی و به هم پیوسته است. از همین رو، کسب مهارت و دانش در هر زمینه مستلزم داشتن پایه‌های قوی در آن زمینه است. معلم پس از تدریس هر یک از بخش‌های مواد آموزشی، از یادگیری دانش آموزان خود ارزشیابی به عمل می‌آورد. نتایج این‌گونه ارزشیابی‌ها اطلاعات و شواهدی در اختیار وی می‌گذارند که می‌تواند بر اساس آنها تصمیمات آگاهانه‌تری اتخاذ کند و در صورت عدم تسلط، به ترمیم مطالب گذشته بپردازد و در صورت تسلط دانش آموزان به محتوا، مراحل بعدی تدریس را طراحی کند و دانش آموزان را برای یادگیری برنامه جدید آماده سازد.

2-1: وسیله‌ای برای شناساندن هدف‌های آموزش در فرایند تدریس

ارزشیابی به عنوان وسیله‌ای برای شناساندن هدف‌های آموزشی در فرایند تدریس، فعالیت‌های آموزشی به منظور رسیدن به هدف‌های آموزشی صورت می‌گیرد و ارزشیابی تحقق یا عدم تحقق هدف‌ها را مشخص می‌کند. اگر چه هدف‌های آموزشی در شروع فعالیت‌های آموزشی باید برای دانش آموزان مشخص باشد، دانش آموزان می‌توانند بسیاری از هدف‌های تدریس را از روی سؤال‌های مطرح شده در ارزشیابی کشف کنند. در حقیقت، یکی از وظایف ارزشیابی این است که وصول به هدف‌های تدریس را مشخص کند و با آگاه ساختن دانش آموزان از هدف‌های رفتاری هر یک از مواد آموزشی، هدایت یادگیری و زمینه‌سازی در آنها و امکان مطالعه بهتر و بیشتر را فراهم کند

3-1: به عنوان وسیله‌ای برای بهبود و اصلاح فعالیت‌های آموزشی

ارزشیابی به عنوان وسیله‌ای برای بهبود و اصلاح فعالیت‌های آموزشی، نتایج ارزشیابی نه تنها میزان پیشرفت تحصیلی دانش آموزان و عملکرد آنان را در فعالیت‌های آموزشی و پرورشی مشخص می‌سازد، بلکه کیفیت تلاش دانش آموزان و روش تدریس معلم و میزان مهارت وی را در این زمینه مورد ارزیابی قرار می‌دهد.

4-1: وسیله‌ای برای شناخت نارسایی‌های آموزش شاگردان و ترمیم آنها

ارزشیابی به عنوان وسیله‌ای برای شناخت نارسایی‌های آموزشی دانش آموزان و ترمیم آنها است. اگر ارزشیابی، به ویژه ارزشیابی تکوینی، بر اساس موازین علمی تهیه و اجرا شود، می‌تواند درباره پیشرفت تحصیلی دانش آموزان و ضعف‌ها و نارسایی‌های آنان اطلاعات مفیدی در اختیار معلم قرار دهد. تحلیل چنین اطلاعاتی نشان خواهد داد که دانش آموزان چه مطالبی را فرا گرفته‌اند و چه مفاهیمی را نیاموخته‌اند و چگونه می‌توان آنان را برای جبران چنین کمبودهایی یاری کرد.

۲. انواع ارزشیابی

ارزشیابی فرایند آموزشی را با توجه به زمان ارزشیابی و هدف‌های آن می‌توان به سه دسته ارزشیابی تشخیصی، ارزشیابی تکوینی^۱ و ارزشیابی پایانی^۲ تقسیم کرد و آنها را به منظورهای متفاوت در زمان و مقاطع مختلف آموزشی به کار برد.

- ارزشیابی بر حسب تفسیر نتایج
- ارزشیابی برحسب نحوه اجرا
- ارزشیابی پایانی
- ارزشیابی تشخیصی^۳
- ارزشیابی تکوینی

۲-۱: ارزشیابی بر حسب تفسیر نتایج

ارزشیابی پیشرفت تحصیلی دانش آموزان را بر حسب چگونگی تفسیر نتایج آنها می‌توان به دو دسته ارزشیابی معیاری^۴ و ارزشیابی هنجاری^۵ تقسیم کرد. در ارزشیابی معیاری، آزمون‌ها بر اساس ملاک و معیار مطلق تهیه می‌شوند، در حالی که در ارزشیابی هنجاری، آزمون‌ها را بر مبنای ملاک و معیار نسبی آماده می‌کنند. در استفاده از معیار مطلق، پیشرفت دانش آموز با توجه به آنچه آموزش داده شده است، ارزشیابی می‌شود. به سخن دیگر، اگر عملکرد فرد را در یک آزمون در مقایسه با نوعی معیار از پیش تعیین شده تفسیر کنیم، به آن ارزشیابی معیاری یا ارزشیابی ملاکی می‌گویند. گذراندن موفقیت‌آمیز آزمون‌هایی که متکی بر معیار مطلق هستند مستلزم یادگیری هدف‌های آموزشی در سطحی است که معلم تعیین می‌کند. این نوع ارزشیابی مشخص می‌کند که آیا دانش آموزان هدف‌های تعیین شده را به میزان دلخواه آموخته‌اند یا نه؟ مثلاً معلم زبان با توجه به هدف درس، آزمونی مرکب از ۱۰۰ پرسش تهیه می‌کند و معیار پذیرش را پاسخ دادن صحیح به ۹۰ پرسش تعیین می‌کند. به این ترتیب، فقط دانش آموزانی می‌توانند قبول شوند که به ۹۰ سؤال یا بیشتر پاسخ درست داده باشند. ارزشیابی تشخیصی مربوط به یادگیری مهارت‌ها است و بیشتر ارزشیابی‌های پایانی از این نوع ارزشیابی هستند.

۲-۲: ارزشیابی بر حسن نحو اجرا

ارزشیابی را می‌توان از نظر نحوه اجرا به دو دسته کلی تقسیم کرد: ارزشیابی انفرادی و ارزشیابی گروهی. ارزشیابی انفرادی به آن نوع ارزشیابی اطلاق می‌شود که در آن آزمایش‌کننده و آزمایش‌شونده رو در روی هم قرار می‌گیرند و آزمایش‌کننده ضمن راهنمایی آزمایش‌شونده، نتایج حاصل از آزمایش را یادداشت می‌کند و با مشاهده واکنش‌های آزمایش‌شونده، می‌تواند درباره او داوری کند و حتی از علت بسیاری از اشکالات بنیادی او آگاه شود. تمام آزمون‌های شفاهی و عملی از این نوع ارزشیابی هستند. اما در ارزشیابی گروهی، آزمایش‌کننده موقعیت یکسانی را برای ارزشیابی گروه فراهم می‌کند و پس از راهنمایی مقدماتی، بر گه‌های آزمون را در اختیار آنان قرار

1 Formative evaluation

2 Summative evaluation

3 Disgnostic evaluation

4 Criterion referenced evaluation

5 Norm referenced evaluation

می‌دهد و با توجه به هدف ارزشیابی، زمان لازم را برای پاسخ‌گویی تعیین می‌کند. یکی از مزایای این نوع ارزشیابی، موقعیت یکسان آزمایش برای همه دانش‌آموزان است. در ضمن، هزینه اجرای آن کمتر و زمان ارزشیابی نیز بسیار محدودتر از ارزشیابی انفرادی است، ولی بر خلاف ارزشیابی انفرادی، مزایای بازخوردهای ناشی از ارتباط رو در رو را ندارد.

۳-۲: ارزشیابی پایانی

در پایان هر دوره آموزشی، لازم است ارزشیابی جامعی از میزان آموخته‌های دانش‌آموزان به عمل آید. این نوع ارزشیابی را ارزشیابی پایانی یا ارزشیابی تراکمی گویند که ممکن است در پایان یک ترم یا یک سال تحصیلی انجام پذیرد. هدف از ارزشیابی پایانی معمولاً تعیین مقدار آموخته‌های دانش‌آموزان در طول یک دوره آموزشی به منظور نمره دادن و صدور گواهی‌نامه یا قضاوت درباره اثربخشی کار معلم و برنامه درسی یا مقایسه برنامه‌های مختلف با یکدیگر است. ارزشیابی پایانی بر خلاف ارزشیابی تکوینی که تحقق هدف‌های جزئی مطالب آموزشی را ارزیابی می‌کند، معمولاً ناظر به ارزشیابی هدف‌های نهایی آموزشی است. بنابراین از نتایج آن برای اصلاح روش تدریس معلم یا رفع اشکالات یادگیری دانش‌آموزان چندان استفاده‌ای نمی‌توان کرد، زیرا این ارزشیابی پس از پایان یافتن جریان آموزشی یا دوره آموزشی صورت می‌گیرد، ولی با این همه از نتایج حاصل از آن می‌توان به عنوان تجربه‌ای برای طراحی و اجرای فعالیت‌های آموزشی بعدی استفاده کرد.

۴-۲: ارزشیابی تشخیصی

سوال اول: معلم چگونه می‌تواند مطمئن شود که دانش‌آموزانش مهارت‌های لازم را برای ورود به مطلب جدید دارند؟

سوال دوم: او چگونه می‌تواند دریابد که دانش‌آموزانش قسمتی از مطالبی را که وی می‌خواهد تدریس کند از پیش می‌دانند؟

پاسخ‌دادن به دو پرسش فوق به مدد ارزشیابی تشخیصی امکان‌پذیر است. از طریق ارزشیابی تشخیصی می‌توان مشخص کرد که دانش‌آموزان معلومات، توانایی‌ها و مهارت‌های لازم را برای ورود به مطلب جدید دارند یا نه؟ ارزشیابی تشخیصی را معمولاً از طریق اجرای سنجش آغازین^۱ یا آزمون رفتار ورودی انجام می‌دهند. بسیاری نیز ارزشیابی تشخیصی را بصورت ترکیبی از آزمون رفتار ورودی و پیش‌آزمون^۲ اجرا می‌کنند که این حالت مطلوب‌تر به نظر می‌رسد. زیرا ارزشیابی تشخیصی باید وسیله‌ای باشد که میزان آگاهی دانش‌آموزان را درباره آنچه باید بیاموزند، بسنجد. سوالات مطرح شده در ارزشیابی باید به گونه‌ای تنظیم شود که رفتار ورودی و هدف‌های اجرایی درس جدید را بر بگردد و مشخص کند که آیا دانش‌آموزان پیش‌نیاز درس جدید را بطور مطلوب آموخته‌اند یا نه یا از مفاهیم درس جدید چقدر آگاهی دارند؟

۵-۲: ارزشیابی تکوینی

ارزشیابی تکوینی، آنطور که از اسم آن پیداست، زمانی به اجرا در می‌آید که فعالیت‌های آموزشی هنوز جریان دارد و یادگیری دانش‌آموزان در حال تکوین یا شکل‌گیری است. معمولاً تحقق هدف‌های آموزشی و پرورشی یا تغییر رفتار دانش‌آموزان، بتدریج و به مرور زمان امکان‌پذیر می‌شود. به این دلیل، معلم ناگزیر است تحقق هدف‌های آموزشی هر بخش را در فاصله زمانی معینی، متناسب با توانایی و امکانات دانش‌آموزان انتظار داشته باشد. او برای آنکه از چگونگی تحقق هدف‌های آموزشی هر بخش از مطالب تدریس شده آگاه شود، لازم است در پایان هر بخش، آموخته‌های دانش‌آموزان را مورد ارزشیابی قرار دهد. این نوع ارزشیابی که به طور مستمر در پایان هر بخش از مطالب تدریس شده و در طول سال تحصیلی انجام می‌گیرد، ارزشیابی تکوینی یا ارزشیابی مرحله‌ای نامیده می‌شود. بدیهی است

¹ Preassessment

² Pretest

محتوای سؤالات ارزشیابی تکوینی، مستقیماً ناظر به اندازه‌گیری آن دسته از هدف‌های آموزشی است که برای هر یک از بخش‌های مختلف و در فواصل زمانی معین پیش‌بینی شده است. به این ترتیب معلوم می‌شود که دانش آموزان در رسیدن به حد ملاک تسلط، در یادگیری بخش‌های معینی از هدف‌های آموزشی، چه وضعی دارند تا در صورت لزوم، از طریق آموزش ترمیمی، برای رفع اشکالات یادگیری آنان اقدام شود.

۳. موارد استفاده از ارزشیابی تکوینی

ارزشیابی تکوینی زمانی به اجرا در می‌آید که فعالیت‌های آموزشی هنوز جریان دارد و یادگیری دانش آموزان در حال تکوین یا شکل‌گیری است. موارد استفاده از ارزشیابی تکوینی در دو مقوله زیر امکان‌پذیر است:

۳-۱ اصلاح روش تدریس

یکی دیگر از موارد استفاده از ارزشیابی تکوینی، اصلاح روش تدریس معلم است. ارزشیابی تکوینی مواد درسی، کیفیت محتوا، تنظیم محتوا و زمان مناسب برای یادگیری را مورد بررسی و تحلیل قرار می‌دهد. معلم می‌تواند با توجه به یافته‌های این نوع ارزشیابی، روش تدریس و اصلاح یا روش تدریس مناسب‌تری انتخاب کند.

۳-۲ گام به گام پیش رفتن در یادگیری

یکی از مهم‌ترین موارد استفاده از ارزشیابی تکوینی یا مرحله‌ای، کمک به پیشرفت گام به گام یادگیری است، به این معنی که آموختن مطالب یک موضوع درسی به صورت مرحله‌ای صورت می‌گیرد و یادگیری واحدهای قبلی برای یادگیری کامل واحدهای بعدی ضروری می‌شود. خلاصه اینکه نتایج ارزشیابی تکوینی باید به دانش آموز نشان دهد که به پرسش‌ها چگونه پاسخ گفته است، اشکالش چیست، جنبه‌های ضعف یادگیری‌اش کدام است، چه چیزی را فرا گرفته است و برای اینکه بتواند مراحل بعدی را شروع کند، چه چیزی را مجدداً باید یاد بگیرد.

ارزشیابی پیشرفت تحصیلی

ارزشیابی پیشرفت تحصیلی یعنی سنجش عملکرد یادگیرندگان و مقایسه نتایج حاصل با هدف‌های آموزش از پیش تعیین شده، به منظور تصمیم‌گیری در این باره که آیا فعالیت‌های آموزشی معلم و کوشش‌های یادگیری دانش آموزان به نتایج مطلوب انجامیده اند و به چه میزان؟ این ارزشیابی مستلزم انجام دو فعالیت است:

الف: تعیین و توصیف هدف‌های آموزشی یا هدف‌های یادگیری ب: سنجش یا اندازه‌گیری عملکرد یادگیرندگان

مهم‌ترین گام در آزمون پیشرفت تحصیلی، تهیه جدول مشخصات برای موضوعی است که قرار است برای آن آزمون تهیه شود. جدول مشخصات یک جدول دو بعدی است که متناسب با محتوا و هدف‌های آموزشی درس می‌باشد. در ردیف بالای جدول که بعد محتوا نامیده می‌شود، اجزای مطالب درسی نوشته می‌شوند و در ستون کنار آن که بعد هدف نامیده می‌شود، فهرست هدف‌های آموزشی قرار می‌گیرند [2].

جدول ۱. مشخصات (دوبعدی) درس شیمی دوره دوم متوسطه

بعد هدف	"سرعت متوسط واکنش"	بعد محتوا
دانشی	۱. با عوامل موثر بر سرعت واکنش‌ها آشنا شده و آن‌ها را نام ببرد.	از دانش آموز انتظار می‌رود:
	۲. اثر دما بر سرعت واکنش‌ها را توضیح دهد.	
	۳. دلیل سوختن سریع‌تر براده‌های چوب را بیان کند.	
	۴. مهم‌ترین عامل موثر بر سرعت واکنش را بشناسد و بنویسد.	
	۵. با مفهوم ارتباط مستقیم بین سرعت و غلظت آشنا شود.	
مهارتی	۱. مهارت استخراج داده‌ها را از روی جدول غلظت - سرعت در خود تقویت کند.	
	۲. مهارت یافتن ارتباط بین غلظت مواد با سرعت واکنش را پیدا کند.	
	۳. برای یک واکنش جدید ارتباط کمی سرعت با غلظت واکنش دهنده‌ها را بدست بیاورد.	
نگرشی	۱. به تأخیر بر کاهش سرعت فاسد شدن مواد شیمیایی و غذایی پی ببرد.	
	۲. نسبت به مصرف، نگهداری و شرایط کار با مواد شیمیایی در زندگی روزمره نگرش درستی پیدا کند.	

۴. نظام آموزش و پرورش ایران

در ایران شروع سن تحصیل ۶ سالگی و پایان آن ۱۷ سالگی است. ساعت شروع کلاس ها معمولا ۷:۳۰ و پایان آنها ۱۳:۳۰، یکسال تحصیلی ۱۸۰ روز و زمان اختصاص یافته به هر جلسه آموزشی ۵۰ دقیقه می باشد [6].

شیوه های نوین ارزشیابی پیشرفت تحصیلی در آموزش و پرورش ایران

یکی از ابزارهای مهم ارزشیابی از عملکرد فراگیران، آزمون می باشد که به روش های متفاوتی اعمال می شود. آزمون ها به دو دسته آزمون های توانایی شامل آزمون های استعداد، پیشرفت تحصیلی و آزمون های عاطفی شامل آزمون های شخصیت، نگرش و علاقه تقسیم می شوند. امروزه علاوه بر ارزشیابی تکوینی و تراکمی که در گذشته بیشتر استفاده می شد، از شیوه های نوین ارزشیابی پیشرفت تحصیلی به شرح زیر استفاده می شود:

۴-۱ ارزشیابی از عملکرد

به هرگونه رفتار و فعالیتی که از دانش آموز سر می زند، بطوری که قابل مشاهده و اندازه گیری باشد، عملکرد گفته می شود. در آموزش می توان تکلیف یا فعالیت را در اختیار دانش آموز قرار داد تا در فرصت تعیین شده آن را انجام دهد و معلم نیز براساس معیارهای از قبل تعیین شده به ارزشیابی آن بپردازد.

۴-۲ روش آزمایش

دقیق ترین و در عین حال موثرترین روش ارزشیابی است. زیرا آزمایش یک مشاهده کاملا کنترل شده است که در علوم مثل فیزیک، شیمی و علوم تجربی می توان از آن استفاده کرد. برای کشف رفتار یادگیری در یک موقعیت معین تنها می توان از روز آزمایش کمک گرفت. این روش تنها روشی است که اطلاعات قابل اطمینانی را فراهم می آورد.

۴-۳ پروژه های گروهی - انفرادی

در بیشتر دروس علوم انسانی مثل جامعه شناسی، فلسفه، ادبیات، روان شناسی، جغرافیا و تاریخ می توان به دانش آموزان به صورت فردی یا گروهی موضوعات مربوط را تعیین کرد و در اختیار آنها قرار داد تا با رعایت چهارچوب مورد نظر آن را به پایان برسانند. استفاده از این روش برای دانش آموزان مفید و بسیار موثر است، زیرا هدف یادگیری است و دانش آموزان بدین وسیله بیشتر یاد می گیرند.

۴-۴ مشاهده طبیعی

در این روش معلم رفتار دانش آموز را در یک موقعیت طبیعی مشاهده و میزان یادگیری وی را ارزشیابی می کند. این روش از این نظر که می تواند در دسترس همه باشد و رفتار فرد را مورد مطالعه قرار دهد، حائز اهمیت است.

۴-۵ مجموعه کارها (پوشه کار)

از این روش معلمان می توانند بیشتر استفاده نمایند، زیرا در آن دانش آموزان برای نشان دادن توانایی ها و پیشرفت کار خود، مثال ها و مواردی از جریان کار خود را با خود به کلاس می آورند و برای ارزشیابی در اختیار معلم می گذارند. امتیاز مهم این روش آن است که یادگیرندگان، ارزشیابی از خود را می آموزند که بر علاقه انگیزش آنها تاثیر مثبت دارد.

۴-۶ مقاله های تحقیقی و انتقادی

در این روش می توان به دانش آموز گفت مقاله بنویسید و از مقاله های نوشته شده استفاده نمایند و به نقد و بررسی آن بپردازند. البته لازم است، در این روش شرایط مقاله نویسی به دانش آموزان آموزش داده شود تا هنگام ارائه آن به بیان مطالب آن بپردازند تا مورد ارزشیابی قرار گیرند.

۴-۷ ابزارهای تصویری

متخصصان تکنولوژی اعتقاد دارند ۷۵٪ یادگیری از طریق حس بینایی انجام می گیرد. مشاهده ی فیلم های آموزشی میزان یادگیری دانش آموزان را افزایش می دهد همانطور که در دوران کرونا مشاهده آن بودیم. لذا در دروس مختلف می توان فیلم های آموزشی را جمع آوری، گزینش و در اختیار دانش آموزان قرار داد تا ضمن مشاهده و پس از آن چکیده مطالب را یادداشت کرده و مورد ارزشیابی قرار گیرند.

۴-۸ ابزارهای صوتی

امروزه استفاده از وسایل کمک آموزشی فرایند یاددهی - یادگیری را تسهیل می کند. لذا در برخی دروس مثل زبا انگلیسی، عربی و... می توان از فایل های صوتی استفاده کرد. در این شیوه معلم از دانش آموزان می خواهد، آنچه را می شنوند را به صورت خلاصه یادداشت کنند تا ارزشیابی شان آسان گردد. این روش مهارت گفتاری دانش آموزان را افزایش می دهد.

۴-۹ یادداشت های فراگیران

در جلسات آموزشی می توان از فراگیران خواست تا مطالب تدریس شده را یادداشت برداری کنند، زیرا یادداشت برداری یکی از شیوه های یادگیری محسوب می شود و در عین حال باعث کاهش فراموشی و جلوگیری از پدیده تداخل می شود.

۴-۱۰ ارزشیابی گام به گام

گام به گام از تکالیفی است که در هر برنامه آموزشی به دانش آموز جهت کار در کلاس یا منزل ارائه می شود و ممکن است این تکلیف با کمک خود دانش آموز نیز تعیین شود. صاحب نظران روان شناسی معتقدند که با در نظر گرفتن تفاوت های بین فردی و درون فردی، نمی توان از همه دانش آموزان انتظار یکسانی داشت. لذا عمده ترین هدف این ارزشیابی کشف، شناخت و پرورش استعدادها و رسیدن به حد تسلط دانش آموزان در طول تحصیل است.

۵. نظام آموزش و پرورش آلمان

سیستم آموزشی آلمان بر اساس قوانین و مقررات قانون اساسی عمل می کند. وزارتخانه های آموزش و پرورش آلمان، امور فرهنگی و علوم فدرال مرجع اصلی ایجاد دستورالعمل های سیاست گذاری آموزشی و همچنین تصویب قوانین و مقررات اداری نظام آموزشی کشور آلمان است.

ساختار آموزش و پرورش نظام آموزشی آلمان به پنج سطح تقسیم می شود:

۱. آموزش اولیه کودک (پیش از دبستان)، ۲. آموزش ابتدایی، ۳. آموزش متوسطه، ۴. آموزش دانشگاهی، ۵. ادامه تحصیل.

۵-۱ آموزش اولیه کودک (پیش از دبستان): آموزش اولیه کودک، آموزش و مراقبت اختیاری است که کودکان شش سالگی در کشور آلمان دریافت می کنند. و نظارت بر آموزش پیش دبستانی آلمان عمدتاً بر عهده اداره رفاه جوانان دولت از ایالت مربوطه است. آنها مسئول صدور مجوز برای موسسات آموزش و مراقبت پیش دبستانی هستند. و معمولاً کودکان ۷ ساعت آموزش و مراقبت شامل ناهار و در برخی موارد به صورت استراحت نیمروزی سپری می کنند. نظام آموزشی در آلمان برای پیش دبستانی (سن زیر ۳ سال) افزایش مهارت های ارتباطی در میان کودکان است. به علاوه توسعه مهارت های زبانی آنها از طریق تعامل اجتماعی با دیگر کودکان نوپا و بزرگسالان است. مهارت های ارتباطی و زبانی توسط الگوی زبان (مربیان)، بازی با انگشت، آواز، کتابهای تصویری، روشها / ابزارهای آموزشی اضافی.

۲-۵ ساختار آموزش و پرورش در مقطع ابتدایی^۱ به صورت کلاسهای مختلط برای کودکان شش ساله ارائه می شود دو نظام آموزشی ابتدایی آلمان وجود دارد: نظام پیش دبستانی ۵ روز در هفته، ۱۸۸ روز تدریس در سال، نظام پیش دبستانی ۶ روز در هفته، ۲۰۸ روز تدریس در سال و تدریس در هر روز به ۶ بخش ۴۵ دقیقه ای تقسیم می شود. موضوعاتی که در مدارس ابتدایی آلمان تدریس می شود شامل: زبان آلمانی، ریاضیات، مطالعات عمومی، زبان خارجی، هنر، صنایع دستی/ طراحی پارچه، موسیقی، ورزش، دین/ اخلاق، آموزش فرهنگ، رسانه، بهداشت، زیبایی شناسی، موسیقی، توسعه پایدار.

۳-۵ آموزش متوسطه

تحصیلات متوسطه در سیستم آموزشی در کشور آلمان پس از دبستان انجام می شود و این دوره به دو مقطع متوسطه اول (۷ تا ۱۰ سال) و متوسطه دوم (۱۰ تا ۱۶ سال) تقسیم می شود. دروس در این سطح ماهیتی عمومی دارند و به عنوان آمادگی برای سطح بعدی تحصیلات متوسطه عمل می کنند. تحصیلات متوسطه بالاتر، تحصیلی است که دانش آموزان سنی ۱۶/۱۵ تا ۱۸ سال به منظور دریافت صلاحیت ورود به دانشگاه یا صلاحیت حرفه ای تحصیل می کنند.

شیوه های نوین ارزشیابی پیشرفت تحصیلی در آموزش و پرورش آلمان

سیستم رتبه بندی و نمره دهی در سیستم آموزشی آلمان از ۱ تا ۶ است. ۱ بهترین نمره و ۶ بدترین و پایین ترین نمره است (معادل صفر در سیستم آموزشی ایران). همانند سیستم آموزشی مدارس ایران، در آلمان نیز دوبار در هر سال از دانش آموزان امتحان گرفته می شود و یا به عبارتی مورد ارزیابی قرار می گیرند و نمرات مشخص برای هر کتاب درسی را دریافت می کنند. ارزیابی دانش آموزان در نظام آموزش ابتدایی (پیشرفت دانش آموزان) براساس نظام نمره گذاری در شش سطح به شرح زیر می باشد: نمره بسیار خوب ۱، خوب نمره ۲، رضایت بخش نمره ۳، متوسط نمره ۴، ضعیف نمره ۵، بسیار ضعیف نمره ۶

جدول ۲. مقایسه آموزش و پرورش ایران و آلمان

کشور	ایران	آلمان
شروع مدارس	۱ مهر ماه	بعد از تعطیلات تابستانی
دوره دبستان	۶ سال	۴ سال
مدت تحصیل در دوره فوق دیپلم-لیسانس-فوق لیسانس و دکتری	۲-۲-۴-۲ سال	۲-۴-۲-۳ تا ۵ سال
سال ورود به مدرسه	۶ سالگی	۶ سالگی
معلمانی که در مناطق دور افتاده تدریس می کنند	پرداخت حقوق بیشتر	پرداخت حقوق بیشتر
تحصیلات دوره ابتدایی و اول متوسطه	اجباری-رایگان	تا کلاس نهم برای همه اجباری است
کتابهای درسی ابتدایی و متوسطه	بوسیله آموزش و پرورش مشخص می شود	بوسیله آموزش و پرورش مشخص می شود
مدت تحصیلات دوره ی متوسطه	۶ سال	۵، ۶، ۱۲ - ۱۳ سال

¹ Primary school

² Lower secondary school

³ Upper secondary school

۶. نظام آموزش و پرورش ژاپن

سیستم آموزشی ژاپن بعد از جنگ جهانی دوم شکل جدیدی به خود گرفته است و اکنون، سه بخش ملی (وزارت آموزش و پرورش و علوم و فرهنگ)، عمومی محلی (مدیریت در سطح استان) و خصوصی را شامل می شود. خروجی همکاری این سه بخش، برنامه ریزی درسی مناسب در سطوح مختلف است.

در ژاپن شروع سن تحصیل ۶ سالگی و پایان آن ۱۷ سالگی، ساعت شروع کلاس ها ۸ صبح و پایان آنها ۱۵ بعدازظهر، زمان اختصاص یافته به هر جلسه آموزشی ۶۰ دقیقه است. یکسال تحصیلی ۲۴۰ روز است. در کلاس درس، محل نشستن دانش آموزان ثابت و کلاس ها برای سیستم پخش برنامه ها به بلندگو مجهز شده اند. تعداد دانش آموزان در یک کلاس کمتر از ۱۹ نفر است.

شیوه های نوین ارزشیابی پیشرفت تحصیلی در آموزش و پرورش ژاپن

در ژاپن هنوز روش های معلم محوری حاکم است. مواد آموزشی و دست ورزی در دوره ابتدایی استفاده می شوند در حالی که در دوره دبیرستان به ندرت مورد استفاده قرار می گیرند. استفاده از پروژه های تحقیقی و باز - پاسخ، قویا توصیه شده اند. در حال حاضر همه معلمان موافقتند که پروژه ها مهم هستند، اما در چگونگی استفاده از این روش مطمئن نیستند. در نظام آموزشی ژاپن، به طور رسمی، هیچ ارزشیابی خارجی وجود ندارد. اما برای آزمون ورودی سه سطح وجود دارد. اولی در پایان پایه نهم و ورود به دوره اول دبیرستان و دومی در پایان پایه نهم و ورود به دوره دوم دبیرستان و سومی در پایان پایه ۱۲، برای ورود به دانشگاه است. ارزش یابی محلی نیز برای دادن بازخورد به مدارس و کمک به آن ها در انجام وظایفشان، وجود دارد. ارزش یابی های کلاسی، به منظور پرورش دانش آموزان و توسعه تدریس انجام می شود. در ارزشیابی های کلاسی، استفاده از آزمون کتبی هنوز شیوه غالب است.

در نظام آموزشی ژاپن، به طور رسمی، هیچ ارزشیابی خارجی وجود ندارد. ولی برای آزمون ورودی سه سطح وجود دارد. اولی در پایان پایه نهم و ورود به دوره اول دبیرستان و دومی در پایان پایه نهم و ورود به دوره دوم دبیرستان و سومی در پایان پایه دوازدهم، برای ورود به دانشگاه است. ارزشیابی محلی نیز برای دادن بازخورد به مدارس و کمک به آن ها در انجام وظایفشان، وجود دارد. ارزشیابی های کلاسی، به منظور پرورش دانش آموزان و توسعه تدریس انجام می شود. در ارزشیابی های کلاسی، استفاده از آزمون کتبی هنوز شیوه غالب است. ژاپن با توجه به احساس نیاز برای ارزشیابی کارا تر و بهینه تر و عین حال شفاف تر به سمت مدراس هوشمند پیش رفته و در حال حاضر دارای مکانیزه ترین سیستم های ارزشیابی براساس نرم افزاری های هوشمند سازی مدارس است

جدول ۳. میزان توجه به رویکردها و فرایندهای برنامه درسی در کشورهای مورد مطالعه (ایران، آلمان، ژاپن)

کشور	علمی آشنایی با حقایق	درک مفاهیم علمی	استدلال علمی	طراحی و آزمایش	توجه به فناوری های و تاثیر آنان	محیط اطراف درک تاثیر انسان بر	به کارگیری تجارب
ایران	تا حدودی	تا حدودی	زیاد	کم	تا حدودی	تا حدودی	کم
آلمان	زیاد	زیاد	تا حدودی	زیاد	زیاد	تا حدودی	تا حدودی
ژاپن	زیاد	زیاد	زیاد	زیاد	زیاد	زیاد	زیاد

همانطور که در جدول دیده می شود در یاران به درک مفاهیم علمی، طراحی و آزمایش، به کار گیری تجارت توجه کمتری شده است.

جدول ۴. مقایسه فرایند ارزشیابی تحصیلی در سه کشور ایران، آلمان و ژاپن

کشور	نوع ارزشیابی و نمره دهی به دانش آموزان
ایران	در ایران در پایان هر سال تحصیلی از دانش آموزان امتحان گرفته می شود چرا که شرایط ارتقا به پایه بالاتر، قبولی در امتحانات پایان سال تحصیلی می باشد. سیستم حال حاضر نظام آموزشی در ایران به صورت ۳-۳-۶ و رد قالب سه دوره ابتدایی (پایه اول تا ششم)، دوره متوسطه اول (پایه هفتم تا نهم) و دوره متوسطه دوم (پایه دهم تا دوازدهم) می باشد که در دوره ابتدایی ارزشیابی توصیفی یا چهار نمره خیلی خوب، خوب، قابل قبول و نیاز به پیشرفت به عمل می آید.
آلمان	ارزشیابی از دانش آموزان توسط معلمین مربوطه و بر اساس امتحانات کتبی، شفاهی، انجام دادن تکالیف درسی و مشارکت فعال دانش آموزان در کلاس صورت می گیرد. که نتیجه بصورت گزارش کتبی (بویژه در دوره ابتدایی) و یا بر اساس نمره گذاری در مقیاس ۶ نمره ای به اطلاع خانواده ها می رسد.
ژاپن	در ژاپن هیچگونه امتحان نهایی وجود ندارد. ارتقاء به کلاس بالاتر بر اساس ارزشیابی داخلی انجام می گیرد و در عمل ارتقاء از کلاسی به کلاس بالاتر در مرحله آموزش اجباری (تا کلاس نهم) بصورت اتوماتیک و قطعی می باشد. سنجش در مدارس ژاپن معلم محور و کلاس محور است و آزمون ملی در این کشور وجود ندارد و ارتقاء در پایه های تحصیلی خود به خودی است. در سن ۱۵ و ۱۸ سالگی از دانش آموزان امتحان عمومی و هماهنگ گرفته می شود که از نتایج آن برای ورود به دوره دوم دبیرستان و آموزش عالی استفاده می شود.

نتیجه گیری:

در بین کشور های مورد مطالعه، بجز ایران در آلمان و ژاپن مراکز ارزشیابی آموزشی به صورت مستمر برنامه ها و یافته های آموزشی را در پایه های مختلف مورد ارزشیابی قرار می دهند. در این کشور ها از انواع ارزشیابی پیشرفت تحصیلی، هماهنگ به طور واقعی و در راستای اهداف تعریف شده استفاده به عمل می آید [9]. اما در کشور ایران تنها از آزمون های معلم استفاده می شود، بنابراین بسیاری از هدف های آموزشی به ویژه هدف های آموزشی شناختی و غیر شناختی مورد سنجش قرار نمی گیرند و در نتیجه در طی دوره آموزش و حتی پایان آن عناصر ذینفع نظام تعلیم و تربیت نمی توانند از میزان و چگونگی رشد تحصیلی دانش آموزان به منظور تعیین میزان آموخته های آنان در حیطه شناختی آگاهی کسب کنند. بنابراین بسیاری از اهداف مورد سنجش قرار نمی گیرند. در نتیجه ضرورت دارد که از شیوه ها و روش های نوین ارزشیابی تحصیلی برتر در این زمینه استفاده گردد.

منابع:

- [1] پارساء محمد. (۱۳۷۲). روان شناسی تربیتی، تهران: انتشارات بعثت.
- [2] سیف، علی اکبر. (۱۳۷۶). روشهای اندازه گیری و ارزشیابی آموزشی، نشر دوران، تهران.
- [3] کیامنش، علیرضا. روش های ارزشیابی آموزش، تهران، انتشارات پیام نور، ۱۳۷۴.
- [4] نادری، سوسن. (۱۳۹۵). شیوه های نوین ارزشیابی پیشرفت تحصیلی، نهمین کنفرانس آموزش شیمی ایران (۱۳۹۵).
- [5] بولا، اچ. اس. (۱۹۷۹). ارزیابی آموزشی و کاربرد آن در سوادآموزی تابعی. ترجمه عباس بازرگان. تهران: مرکز دانشگاهی
- [6] شاه محمدی، خدیجه، مجله روتان شناسی مدرسه (۱۳۹۲): اثربخشی آموزش مدیریت خشم و حل مسئله بر سلامت روان و سبک های تربیتی مربیان پیش دبستانی
- [7] مطالعه تطبیقی استانداردهای آموزش علوم در ایران و چند کشور موفق، سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی.
- [8] Martin, M. O.; Mullis, I. V. S.; Gonzalez, E. J. & Chrostowski, S. J. (2004). TIMSS 2003 International Science Report, IEA, Boston College
- [9] O'Donnell, S. (2004) International Review of Curriculum and Assessment Frameworks, Qualifications and Curriculum Authority and National Foundation for Educational Research, Washington, DC.